

TRAJNOSTNO URBANISTIČNO NAČRTOVANJE V OKVIRIH STARANJA PREBIVALSTVA

Boštjan Kerbler

dr., profesor geografije in zgodovine
Urbanistični inštitut Republike Slovenije
Trnovski pristan 2, SI-1000 Ljubljana
e-mail: bostjan.kerbler@uirsi.si

UDK:

COBISS:

Izvleček

Trajnostno urbanistično načrtovanje v okvirih staranja prebivalstva

Urbanistično načrtovanje se sooča z velikimi izzivov glede uskladitve morebitnih strukturnih vrzeli med grajenim okoljem in staranjem prebivalstva. Grajeno okolje je namreč pomemben dejavnik, ki vpliva na kakovost življenja ljudi, še posebej starejših. Urbanistično načrtovanje mora biti zato trajnostno tudi z vidika starajoče se družbe, saj igra pomembno vlogo pri omogočanju starejšim, da kljub starosti in s tem povezanimi mobilnostnimi, senzornimi in kognitivnimi težavami ostanejo aktivni člani družbe, zlasti lokalne skupnosti, v kateri bivajo. Neoviran dostop do grajenega okolja, možnost uporabe transportnih sredstev, raznovrstnost stanovanjske ponudbe so le nekateri elementi, o katerih razpravljamo v članku in ki lahko pozitivno vplivajo na izkušnjo staranja.

Ključne besede

staranje prebivalstva, starejši ljudje, urbanistično načrtovanje, trajnostno načrtovanje, grajeno okolje

Abstract

Sustainable urban planning in the context of an ageing population

Urban planning is facing major challenges in harmonizing of possible structural gaps between the built environment and ageing. The built environment is an important factor that affects the quality of human life, especially the elderly. Urban planning should therefore be sustained also in the context of an ageing society, since it plays an important role in enabling for older people to remain active members of society, especially local communities, in which they reside, despite their the mobility, sensory and cognitive difficulties. Barrier-free access to the built environment, use of transportation infrastructure and diversity of housing supply can positively affect the experience of ageing, and therefore discussed in this article.

Key words

population ageing, elderly, urban planning, sustainable planning, built environment

Uredništvo je članek prejelo 3.11.2011

1. Uvod

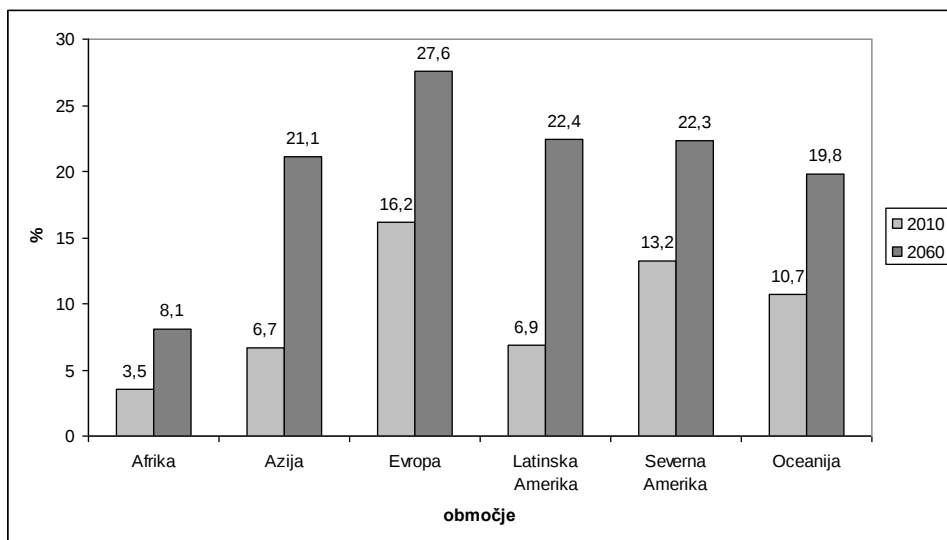
Najpomembnejši del oblikovanja družbenoekonomskega razvoja je iskanje najustreznejših poti za vključevanja oseb vseh starosti v družbo tako, da bosta zapostavljanje (diskriminacija) zaradi starosti in neprostovoljna osamitev čim bolj redka pojava (Vertot 2010). Ker je zagotovitev pravice do varstva pred revščino in socialno izključenostjo še posebej pomembna za starejše, jim mora biti v največji meri omogočeno, da živijo polno, zdravo, varno in zadovoljno življenje. Kot je navedeno v izjavi o staranju, ki jo je leta 1996 v Brasiliji sprejela Svetovna zdravstvena organizacija (v nadaljevanju: WHO) (1996, 2) so namreč »zdravi starejši ljudje vir bogastva za njihove družine, skupnosti in gospodarstva«. Aktivnejši kot so, več lahko prispevajo za družbo (Kalache in Keller 1999). Spoštovanje starejših in skrb zanje morata zato (p)ostati stalnici človeške kulture, zaradi tega vprašanj v zvezi z življenjem starejših ne smemo obravnavati ločeno, ampak kot pomemben del celotnega razvoja človeške družbe. Ta potreba je bil tudi priznana kot ena od treh prednostnih smeri načrta trajnostnega razvoja na drugem mednarodnem zasedanju o staranju, z naslovom Building society for all ages, ki so jo organizirali Združeni narodi leta 2002 v Madridu. V članku predstavljamo, kako je mogoče tem usmeritvam slediti v okviru urbanističnega načrtovanja. Pri tem izhajamo iz predpostavke, da je trajnostno zasnovano urbanistično načrtovanje za prihodnji družbeni razvoj nujno, saj se svet vse bolj sooča z dvema neizogibnima procesoma, staranjem prebivalstva in pospešeno urbanizacijo.

2. Staranje prebivalstva in urbanizacija

Svetovno prebivalstvo se vse bolj stara. Po napovedih Oddelka za ekonomske in socialne zadeve pri Združenih narodih (v nadaljevanju: UNDESA) (2011a) naj bi se število starejših (starih 65 in več let) do leta 2060 potrojilo, in sicer naj bi naraslo iz pol milijarde, kolikor jih je bilo leta 2010 na 1,7 milijard, kar naj bi pomenilo 18,3 % svetovnega prebivalstva. Desetletje kasneje naj bi bilo v svetu prvič v zgodovini več starejših ljudi kot otrok (do 14. leta starosti). Zaradi nizke stopnje rodnosti in podaljševanja življenjske dobe se s pospešenim staranjem prebivalstva najbolj soočamo v razvitih državah, kjer se je med letoma 1950 in 2010 delež starejših od 65 let povečal s 7,9 % na 15,9 %, do leta 2060 pa naj bi narasel na 26,2 %. Napovedi Sklada Združenih narodov za prebivalstvo (v nadaljevanju: UNFPA) (2011) kažejo, da se bo v prihodnje zaradi hitrega upadanja rodnosti, ki je posledica uspeha reprodukativnega zdravja¹ in programov načrtovanja družin, ta proces zelo pospešil tudi v manj razvitem delu sveta, zato bo čez pet desetletij tam živelo že kar tri četrtine vsega starejšega svetovnega prebivalstva – leta 2010, na primer, je ta delež še znašal manj kot 40 %. Delež starejših se bo v naslednjih petdesetih letih najbolj povečal v Aziji in Latinski Ameriki (za več kot trikrat glede na stanje iz leta 2010), za 2,3-krat večji bo v Afriki, vendar bo tam še vedno dokaj nizek (8,1 %). Čeprav bo med vsemi svetovnimi območji stopnja rasti starejšega prebivalstva v tem obdobju v Evropi in Severni Ameriki najnižja (delež starejših se bo povečal za 1,7-krat) bo (še vedno) največ ljudi, starih od 65 let živelo v Evropi, in sicer 27,6 % (Slika 1). Ker bomo živeli dlje, se bo znotraj skupine starejših zelo spremenila tudi struktura – bistveno se bo povečalo zlasti število starejših od 80 let. V razvitih državah se bo do leta 2060 delež tega dela prebivalstva povzpел iz 4,3 %

¹ Reprodukativno zdravje je stanje popolne telesne, duševne in socialne blaginje v vseh pogledih, ki se nanašajo na reprodukativni sistem, njegove funkcije in procese, in ne le na odsotnost bolezni in nemoči (Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije 2011).

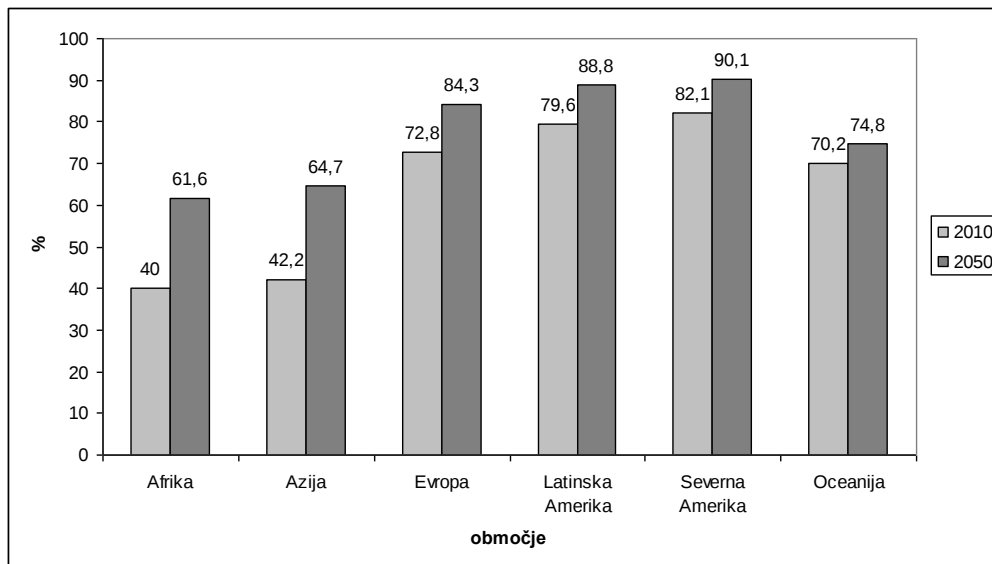
na 10 %, mnogo hitrejši porast pa bodo beležile razvijajoče se države, saj naj bi se v njih število starih ljudi v naslednjih petdesetih letih skoraj posedmerilo. Ključni kazalnik staranja prebivalstva je srednja starost – tj. starost, ki deli populacijo v številčno dve enaki skupini oziroma pri kateri je polovica prebivalstva starejših in polovica mlajših od te starosti. Leta 2010 je na svetovni ravni srednja starost znašala 29,2 let čez petdeset let pa bo 10 let višja. Že leta 2010 je imelo srednja starost več kot 40 let 19 držav (vse so bile v razvitem delu sveta in med njimi je tudi Slovenija; UNDESA 2011a), toda leta 2050 bo to skupino tvorilo že 99 držav (UNFPA 2011).

Slika 1: Delež starejših od 65 let leta 2010 in 2060 po svetovnih območjih.

Vir: UNDESA 2011a.

Sočasno s staranjem prebivalstva se svet sooča s hitro rastjo mest in mestnega prebivalstva. Leta 2009 je prvič v zgodovini v mestih živel več kot polovica svetovnega prebivalstva ali 3,5 milijarde ljudi, leta 1950 pa 730 milijonov oziroma 28,8 % ljudi. Do leta 2050 se bo po napovedih Oddelka za ekonomske in socialne zadeve pri Združenih narodih (UNDESA 2011b) število mestnega prebivalstva povzpelo na 6,3 milijarde, kar bo pomenilo 68,7 % vsega prebivalstva. Najvišjo stopnjo urbanizacije bosta dosegli Severna in Latinska Amerika, in sicer 90-odstotno, najbolj pa se bo dvignila v Afriki in Aziji, kjer se bo delež mestnega prebivalstva v naslednjih štiridesetih letih povečal za več kot petino (Slika 2). Kljub visoki stopnji urbanizacije v razvitih državah bo leta 2050 v manj razvitih delih sveta kar petkrat več mestnega prebivalstva kot v razvitih. Še naprej bodo rasla tudi vele mesta. V obdobju 1950–2010 se je njihovo število povečalo z 2 na 21. Leta 2010 je v njih živel 9 % svetovnega prebivalstva, leta 2025, ko bo v svetu 29 takih mest, pa bo v njih živel 10,3 %. Čeprav vzbuja rast in povečevanje vele mest veliko pozornost svetovne javnosti, pa bodo po mnenju Sklada Združenih narodov za prebivalstvo (UNFPA 2011) v prihodnosti rasla predvsem mesta z manj kot petimi milijoni prebivalcev.

Slika 2: Delež mestnega prebivalstva leta 2010 in 2050 po svetovnih območjih.

Vir: UNDESA 2011b.

Čeprav se staranje prebivalstva in urbanizacija večinoma pojmujeata kot problema sodobnega sveta – staranje prebivalstva naj bi, med drugim, vplivalo na povečanje javnih financ, širjenje mest pa na pozidavo prostora, pretirano izkoriščanje naravnih virov in onesnaževanje – sta oba procesa pravzaprav vrhunec uspešnega človekovega razvoja v zadnjem stoletju in obenem glavna izziva za to stoletje. Dlje živimo predvsem zaradi izboljšanih zdravstvenih in socialnih razmer, urbana rast pa je povezana s tehnološkim in ekonomskim razvojem. Staranje prebivalstva in razvoj mest bi moral biti zato med seboj tesno povezana in prepletena procesa, saj imajo »mesta za človeštvo izjemen pomen: v mestih je lociran večji del gospodarskih potencialov in proizvodnje, so središča izmenjave blaga, storitev in informacij, so centri moči in odločanja ter središča, v katerih se oblikujeta kulturno življenje in socialna reprodukcija« (Rebernik 2008, 9). Mesta morajo zagotoviti pogoje za dobro počutje in bivanje vseh prebivalcev, tudi starejših. Kot nujen in logičen odgovor na spodbujanje kakovostnega bivanja starejših ljudi v urbanih okoljih, so »starosti prijazna mesta« (ang. age-friendly cities). To je eden od najbolj učinkovitih odgovorov na staranje prebivalstva.

3. Aktivno staranje v mestnem okolju

Zamisel o starosti prijaznih mestih izvira iz načel aktivnega staranja (ang. active ageing). Aktivno staranje omogoča, da starejši uresničijo svoj potencial za ohranjanje dobrega fizičnega, socialnega in duševnega počutja ter za sodelovanje v družbi, hkrati jim je zagotovljena ustrezna zaščita, varnost in skrb. Svetovna zdravstvena organizacija zato aktivno staranje definira kot »proces optimiziranja priložnosti za zdravje, participacijo in varnost, da bi izboljšali kakovost življenja starejših« (WHO 2002, 12). V starosti prijaznih mestih naj bi politika, storitve in strukture omogočali in podpirali aktivno staranje z:

- upoštevanjem širokega razpona kapacitet in sredstev med starejšimi ljudmi;

- predvidevanjem in prožnim odzivom na potrebe in želje, povezane s staranjem;
- spoštovanjem odločitve in izbire načina življenja starejših;
- ščitenjem tistih starejših, ki so najbolj ranljivi, in
- spodbujanjem vključevanja starejših v družbo in njihovega prispevanja na vseh področjih življenja v skupnosti.

Aktivno staranje je odvisno od različnih vplivov in dejavnikov. Med njimi so tako materialni pogoji kot tudi socialni dejavniki, ki vplivajo na posamezne vrste obnašanja in delovanja (Marmot 2006). Vsi ti dejavniki in interakcije med njimi imajo pomembno vlogo pri tem, kako vplivajo na posameznike v starosti. Veliko vidikov urbanih okolij in storitev odraža te dejavnike in so vključeni v značilnosti starosti prijaznih mest (Slika 3).

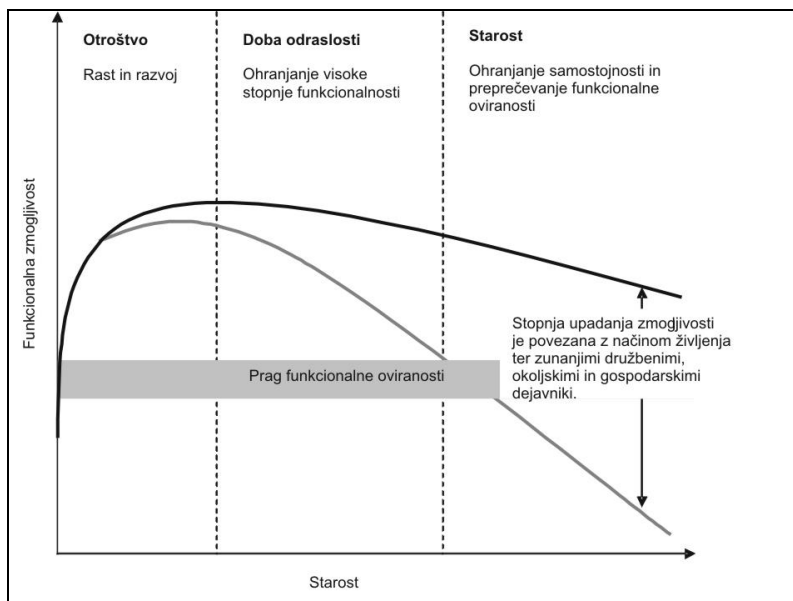

Slika 3: Determinante aktivnega staranja.

Vir: WHO 2007.

Determinante aktivnega staranja je treba razumeti z vidika življenjskega cikla, ki določa, da starejši ljudje niso homogena skupina in da se raznolikost posameznikov povečujejo s starostjo – funkcionalna zmogljivost se povečuje v otroštvu, vrh doseže v zgodnji odrasli dobi in sčasoma upada (Slika 4). Stopnja upadanja zmogljivosti je v veliki meri določena z dejavniki, povezanimi z načinom življenja. Kot navajata Schoenborn in Adams (2010) se nedejavnost starejših povečuje s starostjo – po podatkih raziskave Health Interview po 75. letu več kot 80 % odraslih ne sodelujejo več v rednih pristočasnih telesnih dejavnostih. Prav ohranjanje fizične aktivnosti starejših zmanjšuje verjetnost pojava funkcionalne oviranosti, bolezni in invalidnosti ter izboljšuje kakovost bivanja (Wagner idr. 1992; Clark in Nothwehr 1999; Satariano in McAuley 2003). Stopnja upadanja funkcionalne zmogljivosti pa je povezana tudi zunanjimi družbenimi, okoljskimi in gospodarskimi dejavniki. Z vidika posameznika in družbe je pomembno vedeti, da je možno na hitrost upadanja zmogljivosti (s tem pa na zmanjšanje porabe javnih financ) vplivati tudi z ukrepi javnih politik, kot je spodbujanje načrtovanja starosti prijaznega bivalnega okolja. O ohranjanju fizične aktivnosti v starosti govorimo, ko so starejši fizično aktivni pri vsakodnevnih dejavnostih v bivalnem okolju, kot so hoja, prevoz in različne pristočasne dejavnosti (Michael idr. 2006a). Starejši so zato še posebej občutljivi na spremembe v grajenem okolju, zlasti v soseski, v kateri živijo (Pastalan in

Pawlson 1985; Steklo in Balfour 2003). Prvič, s staranjem se njihov bivanjski prostor skrči na območje v bližini njihovega doma ali na neposredno sosesčino (Lawton 1978; Steklo in Balfour 2003). Drugič, dejavniki, povezani s staranjem, kot so fizična ranljivost, mobilnostne omejitve, senzorične in kognitivne motnje zmanjšajo sposobnost starejših za interakcije z okoljem. Vendar pa lahko že majhne prilagoditve fizičnega okolja pomagajo ohranjati raven delovanja med starejšimi prebivalci (Pastalan in Pawlson 1985).

Slika 4: Ohranjanje funkcionalne zmogljivosti v različnih življenjskih obdobjih.

Vir: Kalache in Kickbusch 1997.

Ker pa je aktivno staranje vseživljenjski proces, starosti prijazno mesto ni samo »prijazno starejšim«, ampak omogoča tudi mobilnost in neodvisnost invalidom in drugim funkcionalno oviranim ljudem. Tudi družinski člani v takšnih okoljih doživljajo manj stresa, če imajo njihovi starejši člani podporo skupnosti in zdravstvenih storitev, ki jih potrebujejo. Z aktivno udeležbo starejših v prostovoljnem ali plačanem delu ima koristi celotna skupnost, z aktivnim sodelovanjem starejših v družbi v vlogi potrošnikov pa ima koristi lokalno gospodarstvo. Starosti prijazno mesto je torej vključujoče in dostopno urbano okolje, ki spodbuja aktivno staranje. Načrtovanje mest in prilagajanje urbanih okolij za potrebe starejših ljudi je zato z družbenega vidika trajnostno.

4. Načrtovanje mest za potrebe starajoče se družbe

Svetovna zdravstvena organizacija je v knjigi, z naslovom *Global age-friendly cities: A guide* na podlagi izsledkov raziskave o življenju v mestih opredelila osem področij, ki jih je treba načrtovati in razvijati za potrebe starajoče se družbe (Slika 5). Prva tri se nanašajo na grajeno (fizično) okolje. Grajeno okolje je večdimenzionalni koncept in po Handyju idr., (2002) je razdeljeno v tri različna področja: (a) prostorski vzorci, (b) urbanistično oblikovan prostor na mikronivoju in (c) transportni sistem.

Prostorski vzorci (a) obsegajo različne vrste rabe zemljišč (npr. stanovanjske, poslovne, trgovske, industrijske in odprte/zelene površine) in dejavnosti v soseskah, obenem pa opisujejo tudi razdaljo med izvorom potovanja in cilji potovanj, kot so trgovine, prizorišča prireditve, rekreacijskih objektov in parkov. Urbanistično oblikovan prostor na mikronivoju (b) se nanaša na organizacijo mesta in mikroelementov v njem (npr. pločnikov, pešpoti, klopi). Označuje tudi ureditev, kompleksnost in privlačnost mestnega prostora. Transportni sistemi (c) so sestavljeni iz fizične infrastrukture, ki zagotavlja povezave med ljudmi, kraji in dejavnostmi. Poleg javnega prevoza so prav tako ključni elementi tega sistema tudi ravni prometa in stopnja varnosti pešcev (Handy idr. 2002; Cunningham in Michael 2004). Svetovna zdravstvena organizacija je prvo in drugo področje grajenega okolja, opredeljeno po Handyju idr. (2002), združila v eno področje, in sicer v odprti prostor in stavbne površine. Drugo področje je prevoz/transport, torej kot pri prikazani razdelitvi, dodano pa je še eno področje, to so stanovanja (bivališča). Poleg teh treh področij, ki se nanašajo na grajeno (fizično) okolje ločuje Svetovna zdravstvena organizacija še druga področja: naslednja tri so družabno življenje/socialna participacija, spoštovanje in vključevanje v družbo ter družbeno angažiranje in zaposlitev. Ta področja odražajo različne vidike družbenega okolja in kulture, ki vplivajo na sodelovanje in duševno počutje. Spoštovanje in socialna vključenost se ukvarja s stališči in vedenjem drugih ljudi in skupnosti kot celote do starejših ljudi, socialna participacija se nanaša na vključevanje starejših v rekreacijo, socializacijo ter kulturne, izobraževalne in duhovne dejavnosti, zaposlitev in družbena angažiranost pa na neplačano in plačano delo, kar je povezano s socialnimi in ekonomskimi determinantami aktivnega staranja. Zadnji dva področja sta komuniciranje in informiranje ter podpora skupnosti in storitve zdravstvenih služb. Obe vključujeta tako socialne determinante kot zdravstvene in socialne storitve aktivnega staranja.

Slika 5: Področja, ki jih je treba v mestih načrtovati in razvijati za potrebe starejših
Vir: WHO 2007.

Področja, ki jih je treba v mestu načrtovati in razvijati za potrebe starejših, se med seboj prepletajo in dopolnjujejo, vendar pa je po našem mnenju fizično (grajeno) okolje najpomembnejša determinanta aktivnega staranja, saj le urejeno in starejšim prilagojeno grajeno okolje omogoča dostop do vseh drugih področij aktivnega in kakovostnega preživljanja starosti v mestu ter tako omogoča starejšim, da kljub s starostjo povezanimi mobilnostnimi, senzornimi in kognitivnimi težavami ostanejo aktivni člani družbe. Naloga urbanističnega načrtovanja je torej upravljanje in

prilagajanje grajenega prostora, da bo ustrezal spreminjajočim se potrebam družbe na trajnosten način. V nadaljevanju so zato opisane bistvene značilnosti posameznih področij grajenega okolja, ki po kriterijih starosti prijaznih mest (glej WHO 2007) zagotavljajo aktivno staranje in kakovostno bivanje starejših v urbanih okoljih.

4.1 Odprti prostor in stavbne površine

Urejene in prilagojene zunanje in stavbne površine so osnova za omogočanje mobilnosti starejših ljudi. Bistvene značilnosti odprtih prostorov in stavbnih površin v tem okviru so:

- prijetno in čisto okolje – s predpisi je treba omejiti raven hrupa in onesnaženosti zraka,
- zadostnost in urejenost zelenih površin ter sprehajalnih poti – zelene površine morajo biti redno vzdrževane in varne, imeti morajo ustrezna zavetja in površine za sedenje ter dostopna javna stranišča, sprehajalne poti morajo biti nedrseče in brez ovir,
- razpoložljivost območij za sedenje – klopi za sedenje morajo biti v parkih, na postajališčih in drugih javnih površinah, v prostoru morajo biti razporejene v primernih razdaljah, biti morajo vzdrževane in varne za sedenje,
- pločniki, prilagojeni za funkcionalno ovirane – pločniki morajo biti zasnovani tako, da je njihova površina gladka in ravna ter nedrseča, da so dovolj široki za uporabo invalidskih vozičkov in da imajo klančine, ki se znižajo na nivo cestišča, biti morajo brez ovir (na primer parkiranih avtomobilov, korit za rože, stojnic uličnih prodajalcev, dreves in na pločnike segajočih vej, pasjih iztrebkov, snega itd.), namenjeni morajo biti izključno za pešce,
- varni prehodi za pešce – prehodi morajo biti med seboj oddaljeni v primerni razdalji, njihova površina mora biti nedrseča, opremljeni morajo biti z zvočnimi in vidnimi signali, časovni interval zelene luči na semaforju mora biti primerno dolg, prehodi bolj prometnih cest morajo imeti prometne otoke oziroma morajo biti pod takšnimi cestami ustrezno urejeni podhodi, s predpisi mora biti strogo določeno, da imajo pešci prednost pred drugim prometom,
- dostopnost in bližina storitev ter njihova prilagojenost za starejše – storitve so združene in se nahaja v neposredni bližini, kjer živijo starejši ljudje in so lahko dostopne (na primer v pritličju stavb), obstajajo posebne ureditve glede storitev za starejše stranke, kot so ločene čakalne vrste ali ločeni postrežni pulti oz. okenca,
- zagotavljanje varnega odprtega prostora – javna varnosti v vseh odprtih prostorih in objektih je prednostna naloga in jo je treba spodbujati z ukrepi za zmanjšanje tveganja zaradi naravnih nesreč, z urejeno cestno razsvetljavo, rednimi policijskimi patruljami in s podporo za skupne ter osebne pobude na področju varnosti,
- urejenost pešpoti in kolesarskih stez – kolesarske steze so ločene od pešpoti,
- stavbe, prilagojene za funkcionalno ovirane – stavbe so dostopne in imajo ustrezne označbe (zunaj in v notranjščini) ter dostopna dvigala, ustrezne klančine, ograjo na stopniščih, stopnice, ki niso previsoke ali prestrme, nedrseča tla, počivališča z udobnimi stoli, zadostno število javnih stranišč,
- ustrezna javna stranišča – javna stranišča so čista, redno vzdrževana, lahko dostopna za ljudi z različnimi sposobnostmi, ustrezno in dobro označena ter nameščena na ustreznih in priročnih lokacijah.

4.2 Prevoz

Tako kot odprti prostor in stavbne površine je tudi prevoz dejavnik, ki vpliva na udejstvovanje starejših. Bistvene značilnosti transportnega sistema v mestih, prilagojenega za potrebe starejših, so:

- razpoložljivost prevoza – v mestih morajo biti dostopne različne oblike javnega prevoza in druge storitve za prevoz ljudi,
- ustrezna cenovna dostopnost – cene javnega prevoza morajo biti ugodne, s čimer je omogočena uporaba javnega prevoza za najširši krog ljudi, še posebej starejšim, cene morajo biti stalne (ne smejo biti pogojene z vremenom, dnevi v tednu, letnim časom ipd.), biti morajo za vse enake in prikazane na vidnih mestih,
- zanesljivost in pogostost prevoza – javni prevoz mora biti zanesljiv in pogost, tudi ponoči, ob koncih tedna in med prazniki,
- različnost potovalnih poti – javni prevoz mora biti na voljo za starejše ljudi za dosego ključnih ciljev oziroma služb in storitev (na primer bolnišnice, zdravstveni domovi, parki, nakupovalna središča, banke in upokojski domovi, središč za starejše), linije javnega prevoza morajo obsegati vsa območja znotraj mest kot tudi zunaj njih, med seboj morajo biti dobro povezane, usklajene morajo biti tudi z drugimi možnostmi prevoza,
- starosti prijazna prevozna sredstva – vozila javnega prevoza morajo biti dobro in stalno vzdrževana, jasno označena (npr. številka linije), biti morajo dostopna brez ovir (npr. nizkopodna),
- specializirane prevozne storitve – na voljo mora biti dovolj ustreznih specializiranih prevoznih storitev, namenjenih in prilagojenih za ljudi z različnimi funkcionalnimi oviranostmi,
- prednost pri sedenju in vljudnost potnikov – javna prevozna sredstva morajo imeti dovolj prednostnih sedežev, ki morajo biti ustrezno prilagojeni, in ne smejo biti neupravičeno zasedeni s strani drugih potnikov,
- vljudnost voznikov – vozniki javnega prometa morajo biti vljudni, upoštevati morajo prometna pravila, ustavljati morajo na postajališčih/postajah, in sicer tik ob pločniku, tako da lahko potniki lažje vstopajo v vozilo, speljati smejo šele, ko se potniki usedejo,
- varnost in udobnost – na sredstvih javnega prometa ne sme biti kriminala in vozila ne smejo biti prenatrpana,
- urejenost postajališča in postaje – postajališča in postaje morajo biti v bližini bivališč starejših ljudi, postavljena na primernih krajih, biti morajo dostopne (postaje morajo biti urejene glede na priporočila urejenosti stavbnih površin), dobro označene in osvetljene ter opremljene z nadstreški in sedeži, osebje na postajah mora biti prijazno, ustrezljivo in vljudno,
- usluge taksislužb – prevozi s taksijem morajo biti cenovno ugodni (za starejše ljudi z nižjimi dohodki morajo biti prevozi s taksiji subvencionirani ali pa morajo zanje veljati posebni popusti), taksiji morajo biti povsod na voljo, biti morajo udobni in prilagojeni tudi za prevoz funkcionalno oviranih ljudi, osebje taksislužbe mora biti ustrezljivo, vljudno in prijazno,
- raznolikost mestnega prevoza – poleg javnih prevoznih storitev morajo biti na voljo tudi druge oblike prevoza (na primer usluge prostovoljcev, prevoz s kombiji itd.),
- ustrezno informiranje – potnikom morajo biti dosegljive vse informacije o voznih redih in linijah, informacije morajo biti jasne oziroma čitljive, informacije morajo vsebovati tudi podatke za potrebe prevoza funkcionalno oviranih ljudi,

- ustrezni vozni pogoji – vozišča morajo biti vzdrževana, dovolj široka in dobro osvetljena, kanali za odvodnjavanje morajo biti pokriti, vozišča morajo biti brez ovir, ki bi onemogočala preglednost voznikov, prometni tokovi morajo biti dobro uravnani, naprave za umirjanje prometa morajo biti ustrezno zasnovane in postavljene na primernih mestih, prometni znaki, semaforji in križišča morajo biti smotrno postavljeni in zlahka opazni, označbe na voziščih morajo biti jasno in vidne,
- vozne kompetence – prometna pravila se morajo dosledno upoštevati, glede pravil in njihovega upoštevanja je treba omogočiti stalno izobraževanje in promovirati obnovitvene tečaje,
- dostopnost za ustavljanje in parkiranje – parkirnih mest in ustavljalšč mora biti dovolj, še posebej dovolj mora biti prednostnih parkirnih mest in ustavljalšč za funkcionalno ovirane ljudi, biti morajo v bližini stavb in postajališč.

4.3 Stanovanja

Obstaja jasna povezava med primernostjo stanovanja in dostopom do skupnosti in socialnih storitev, ki vplivajo na neodvisnost in kakovost življenja starejših ljudi. Stanovanja in podpora, ki omogoča starejšim ljudem udobno in varno staranje v skupnosti, kateri pripadajo, so namreč v družbi razumljeni kot splošna vrednota. Glavne značilnosti stanovanj za potrebe vse starejše družbe so:

- primerna cenovna dostopnost stanovanj – za starejše ljudi mora biti na voljo zadostno število cenovno dostopnih stanovanj,
- zagotavljanje bistvenih in cenovno ugodnih storitev – zagotovljene morajo biti storitve za starejše ljudi, ki morajo biti cenovno ugodne, s čimer je omogočeno, da ostanejo starejši ljudje čim dlje časa na kraju bivanja, omogočiti je treba stalno obveščanje starejših o razpoložljivih storitvah in ugodnostih za njihovo koriščenje,
- primerna oblikovanost/opremljenost stanovanj – stanovanja morajo biti zgrajena/izdelana iz ustreznih materialov, biti morajo ustrezno opremljena in prilagojena za vremenske situacije (opremljenost s klimatskimi napravami in ogrevanjem), biti morajo dovolj prostorna, da omogočajo starejšim ljudem svobodo gibanja, dostop do stanovanj, notranja oprema in struktura stanovanj morajo biti prilagojeni za starejše ljudi (ravne površine brez ovir – pragov –, dovolj široki prehodi, ki omogočajo tudi prehode z invalidskimi vozički, ustrezna urejenost sanitarnih prostorov in kuhinje),
- možnost adaptacije – spremembe/adaptacije stanovanj morajo biti cenovno dostopne, zagotovljene morajo biti finančne pomoči (subvencije) za spremembe/adaptacij, obstajati morajo različne rešitve in možnosti za adaptacije, treba pa je upoštevati individualne potrebe in želje starejših ljudi, starejši morajo imeti možnost, da se glede adaptacije in o možnosti subvencioniranja posvetujejo/informirajo,
- stalno vzdrževanje stanovanj – na voljo so ustrezno usposobljeni strokovnjaki za opravljanje vzdrževalnih del, storitve za vzdrževanje morajo biti cenovno ugodne za starejše ljudi, nelastniška stanovanja in skupni prostori v njih kot tudi skupna območja stanovanjskih sosesk morajo biti redno in dobro vzdrževana ter varna,
- ustreznost lokacije bivališča za starejše – stanovanjske soseske, v katerih živijo starejši, morajo biti v bližini storitvenih dejavnosti, postajališč javnega mestnega prometa in integrirane v okoliško skupnost, s čimer je omogočeno, da ostanejo starejši ljudje čim dlje časa na kraju bivanja, tudi drugi objekti,

namenjeni za bivanje starejših (na primer domovi za starejše) morajo biti ustrezno integrirani v mestno okolje,

- različnost stanovanjske ponudbe – za starejše mora biti na voljo širok izbor ustreznih in cenovno dostopnih možnosti za stanovanja v lokalnem območju, omogočiti je treba stalno obveščanje starejših o razpoložljivosti različnih stanovanj,
- primerno življenjsko okolje – v stanovanjskih objektih ne sme biti preveč stanovanj, stanovanjska soseska ne sme biti prenatrpana s stanovanjskimi objekti, starejšim je treba zagotoviti, da se v svojem bivalnem okolju počutijo dobro in varno.

5. Zaključek

Zaradi staranja prebivalstva bo v prihodnje eden od kriterijev kakovosti bivanja v mestih stopnja opremljenosti in prilagojenosti mest za bivanje starejših ljudi. Prostorski in urbanistični načrtovalci bodo morali zato čim prej začeti slediti potrebam spreminjajoče se družbe, še zlasti ker je grajeno okolje najpomembnejša determinanta aktivnega staranja, saj le urejeno in starejšim prilagojeno grajeno okolje omogoča dostop do vseh drugih področij aktivnega in kakovostnega preživljanja starosti v mestu ter s tem socialno vključenost starejših v ožjo in širšo družbeno skupnost. Še pomembneje je, da pride glede tega čim prej do premika v miselnosti celotne družbe. Starosti prijazno mesto namreč je oziroma bo (nekega dne) postalo »prijazno« za vsakogar od nas. Urbanistično načrtovanje in njegovo uresničevanje mora zato postati vzajemno in s tem z družbenega vidika trajnostno.

Literatura

- Clark, D. O., Nothwehr, F. 1999: Exercise self-efficacy and its correlates among socioeconomically disadvantaged older adults. *Health Education & Behavior* 26. Thousand Oaks.
- Cunningham, G.O., Michael, Y. L. 2004: Concepts guiding the study of the impact of the built environment on physical activity for older adults: A review of the literature. *American Journal of Health Promotion* 18. Troy.
- Handy, S. L., Boarnet, M. G., Ewing, R., Killingsworth, R.E. 2002: How the built environment affects physical activity: Views from urban planning. *American Journal of Preventive Medicine* 23. La Jolla.
- Inštitut za varovanje zdravje Republike Slovenije 2011: Reprodukativno zdravje. Ljubljana.
- Kalache, A., Kickbusch I. 1997: A global strategy for healthy ageing. *Journal of Public Health* 4. Ženeva.
- Kalache, A., Keller, I. (1999): The WHO perspective on active ageing. *Promotion & Education* 6. Thousand Oaks.
- Lawton, M. P. 1978: The relationship of environmental factors in changes in well-being. *Gerontologist* 18. Oxford.
- Michael, Y., Beard, T., Choi, D., Farquhar, S., Carlson, N. 2006: Measuring the influence of built neighborhood environments on walking in older adults. *Journal of Aging and Physical Activity* 14. Champaign.
- Pastalan, L. A., Pawlson, L. G. 1985: Importance of physical environment for older people. *Journal of the American Geriatrics Society* 33. Hoboken.
- Rebernik, D. 2008: Urbana geografija. Geografske značilnosti mest in urbanizacije v svetu. Ljubljana.

- Satariano, W. A., McAuley, E. 2003: Promoting physical activity among older adults: From ecology to the individual. *American Journal of Preventive Medicine* 25. La Jolla.
- Schoenborn, C. A., Adams P. F. 2010: Health behaviors of adults: United States, 2005–2007. *Vital Health Statistics* 10. Hyattsville.
- Oddelek za ekonomske in socialne zadeve pri Združenih narodih 2011a: Population devison, polulation estimates and projections section. New York.
- Oddelek za ekonomske in socialne zadeve pri Združenih narodih 2011b: World urbanization prospects. New York.
- Sklad Združenih narodov za prebivalstvo 2011: Population ageing: A larger and older population. New York.
- Vertot, N. 2010: Starejše prebivalstvo v Sloveniji. Ljubljana.
- Wagner, E. H., LaCroix, A. Z., Buchner, D. M., Larson, E. B. 1992: Effects of physical activity on health status in older adults. *Annual Review of Public Health* 13. Palo Alto.
- Svetovna zdravstvena organizacija 1996: Brasilia declaration on ageing. Ženeva.
- Svetovna zdravstvena organizacija 2002: Active ageing: A policy framework. Ženeva.
- Svetovna zdravstvena organizacija 2007: Global age-friendly cities: A guide. Ženeva.

SUSTAINABLE URBAN PLANNING IN THE CONTEXT OF AN AGEING POPULATION

Summary

Ageing population and urban development should be closely linked and intertwined process. Cities are centres of cultural, social and political activity, and therefore must provide the conditions for the welfare and living of all its inhabitants, also elderly. Age-friendly cities are, therefore, a necessary and logical response on promotion of well-being and quality of living of older people in urban areas and on their contribution for a success of the cities. This is one of the most effective approaches in response to population ageing. The idea of an age-friendly city comes from the principles of active ageing. Active ageing helps elderly to realize their potentials for maintaining of good physical, social and mental well-being and for participating in a society according to their needs, desires and abilities, while they are given the adequate protection, security and care whenever they need it. Age-friendly city is, therefore, inclusive and accessible urban environment that promotes active ageing. Since active ageing is a lifelong process, age-friendly city is not just "friendly to older". Namely, urban environment, which must be accessible without barriers, allows mobility and independence also for people with disabilities and other disabled people. Urban planning and adaptation of urban environment for the needs of older people is, therefore, sustainable in social context. Areas that should be planned and developed for the needs of the elderly, are intertwined and complementary, but the physical (built) environment is the most important determinant of active ageing, since only regulated and adapted built environment provides older people an access to all other areas of active ageing and quality of spending of old ages in the city. It also enables older people to remain active members of society, especially local communities, in which they reside, despite their possible mobility, sensory and cognitive difficulties. The task of urban planning is, therefore, the management and adaptation of built space to meet the conditions of changing needs of a society in a sustainable manner.

